

Висновки:

1) етнокультурна ідентифікація й самоідентифікація респондентів-севастопольців татарської групи відрізняється узгодженістю самоуявленень і самоідентифікації (приналежність до етнічної культури кримських татар), а слов'янської групи – когнітивною сплутаністю, дифузєю (змішенням етнокультурних ідентичностей росіянина, українця з локальними – кримчака, севастопольця);

2) самоідентифікація татар має позитивний характер; у самоідентифікації слов'ян разом з позитивними якостями виділяються негативні;

3) респонденти-слов'яни жіночої статі негативні вибори розподіляють на індивідуально-особові якості, чоловічо-го – на етнокультурний образ, особливо українця;

4) у самоідентифікації респонденти обох груп виділяють характеристики, що диференціюються в гендерні кластери:

а) респонденти-татари переважно ототожнюють себе з соціально очікуваними маскулініними дисплеями, але й звертаються до фемінінних рис; респонденти-слов'яни (чоловіки), навпаки, переважно звертаються до фемінінних дисплеїв, але й вибирають маскулініні;

б) респонденти-татарки переважно ототожнюють себе з фемінінними якостями, а слов'янки – з фемінініними і маскулініними;

5) в ідентифікації етнокультурних образів також виявляються гендерні риси, проте вони не займають се-

мантичні поля повністю – респонденти звертаються й до інших фреймів:

а) респонденти-татари чоловічої статі – нації та типової національної риси, жіночої – етнокультури;

б) респонденти-слов'яни чоловічої статі – історії та етнокультури, жіночої – екокультури;

в) у зіставленні одиниць парадигми "я" – "представник моєї етнокультури" спостерігається схожість і безсуперечність семантики виборів респондентів-татар; проте семантика виборів респондентів-слов'ян свідчить про складність концептуалізації власної етнокультурної ідентичності; останнє потребує подальшого вивчення.

Перспективи подальшого дослідження: 1) вивчення природи й чинників складної концептуалізації власної етнокультурної ідентичності слов'ян; 2) емпіричне вивчення особливостей міжособистісного етнокультурного сприйняття респондентами заявлених груп (кримських татар і слов'ян – росіян та українців) одне одного.

Список використаних джерел

1. Население // [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
2. Население Крыма // [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
3. Статистика населения города Севастополя [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://meridian.in.ua>.
4. Статистика населения города Севастополя, 2009 // [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
5. Статистика о народе Украины, 2011 // [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://meridian.in.ua>

Надійшла до редколегії

Д. Барашева, канд. психол. наук, доц.
Севастопольский городской гуманитарный университет, Севастополь

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА (НА ПРИМЕРЕ АНАЛИЗА ОСОБЕННОСТЕЙ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ТАТАР И РУССКИХ/УКРАИНЦЕВ СЕВАСТОПОЛЬСКОГО РЕГИОНА)

В статье представлены обобщенные результаты эмпирического компаративного исследования особенностей этнокультурной идентификации и самоидентификации представителей татарской и русской/украинской групп севастопольского региона; обнаружены сходства, различия, а также проблемы этнокультурной идентификации и самоидентификации респондентов.

Ключевые слова: этнокультура, самоидентификация, самоидентификация.

D. Barasheva, Ph. Dr. Psychology, lekturer
Sevastopol City University for the Humanities, Sevastopol

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ETHNO-CULTURAL IDENTIFICATION IN THE MULTICULTURAL SPACE (ON EXAMPLE OF FEATURES ANALYSIS OF TATARS AND RUSSIANS/UKRAINIANS OF SEVASTOPOL REGION)

There are synthesized results of comparative analyzing peculiarities of ethnic-cultural identification and self-identification of Sevastopol representatives – Tatars and Russians/Ukrainians presented in the article; similarities, differences and problems of ethnic-cultural identification and self-identification are distinguished.

Key words: ethno-cultural identity, self-determination, self-identity

УДК 159.922.4; 159.923

W. Bloemers, Dr., Prof.
University of Applied Sciences Magdeburg–Shtendel, Konigsberg, Germany

FROM EXCLUSION TO INCLUSION: A NEW "SOCIAL GRAMMAR" – A NEW "SOCIAL CLIMATE"

*The article reveals the essence of the "new wave" of European psychology that refuses practice **leybelizatsii** and isolation of individuals that do not meet the norm of the majority in favor of the practice, of active inclusion in community life.*

Key words: socio rules, exclusion, inclusion, social climate

1. Grammar matters I (The old social rules and standards of exclusion)

People who differed from the norm setting opinions of their reference group or ethnic group in their appearance or behavior as being "abnormal" or "different" have at all times been exposed to mainly negative social reactions and excluded from most social institutions, e.g. general educational institutions, labor market, cultural and recreational facilities.

These exclusions are in a tradition-steeped line with ancient patterns of our feelings and thoughts which, still extend into the "knowledge society" of today.

In various forms they recurrently express the irrational, archaic fears of the unknown, of "being different from me or us" stored in the depths of the human soul. They are mainly based on unconscious, irrational "grammar" rules which have in various historical contexts developed from objectives of a social cooperation of the norm setting "strong" and the subdued "weak" within the frame of hierarchical power relations, guided by fear and ideology,

and which have created a set of social rules and standards, a social set of rules on exclusion which was passed on and established in the course of history via social learning processes. This structure of exclusion can be divided by its forms with six abstract terms, using the system of grammar structure. Following Hanks/Hanks (1948) and Cloerkes (1997, 101f), the following descending 6 forms/terms of exclusion can be distinguished:

a) Active killing (infanticide/genocide): Cruel annihilation, social Darwinism and eugenics, ethnocentrism (ethnic cleansing) and nationalism, biomedical methods (abortion);

b) Passive killing or expulsion from the group resulting in physical or social death: Expulsion from social group. Examples: Letting children with spina bifida lie; locking away: psychiatry, ghettoisation; optical markings: Yellow Star etc.;

c) Isolation: Distancing from "normal citizens": local marginalization in homes for people with mental disabilities, workshops, separating special institutions, "special schools"; "separation": places at the edges of society;

d) Participation restriction: Special roles in the social community: Restriction of social rights and duties (more "self-protection" of the excluders than protection of the excluded), "special measures";

e) Modification of participation: Labeling, social instrumentalization: With terms for objects of treatment, care, custodial care, disfranchisement, slander, structural violence by asymmetrical definitions and generalizations;

f) Laissez faire: Ignoring them completely, not taking any notice despite all the differences, the canon of exclusion described here consistently shows similarities: With the exception of the last one, all forms tend to

- an objectivation of people;
- a selection of people;
- a generalization of a feature onto the whole person;
- a disfranchisement of people: disempowerment, restriction of autonomy and freedom as well as heteronomy;
- the control over persons.

The common features of this grammar are: "authoritatively created structures of inequality" and "measures infringing equality".

The "grammar" and their consequences are, amongst other things, to be found in the historical evidences of psychiatry (hospitalism), the ghettos of the Middle Ages and the modern times as well as currently in the (still) "unlawful" mechanisms in Guantanamo: as frightening proofs for the structural and symbolic violence connected to asymmetric, binary definitions, where the power side determines, orders and acts, the powerless side obeys, follows and executes.

2. Transformation matters (The change of perspective and the reform ideas)

Politics- and Knowledge-based reorientation

Based on social movements (i.e. the self determination movement "independent living" of disabled people) and on radical political transformations of the early 1990s (with the collapse of the communist hegemony, the economic breakdowns and the problems of the security systems of welfare states resulting from them, the social erosions, the destabilization of former life concepts), and as well based on research results from neurobiology, constructivism and system theory that only the unconditional acceptance and recognition of the other, the contact to a stranger as an equal represent the indispensable condition of a social process (Maturana/Varela 1990, 266), new world views have developed: with "constitution of radical plurality"

(Welsch 1987, 4), "culture of variety and difference (Eickelpasch/Rademacher 2004, 43), "pluralism of traditions, values and ideologies" (cf. Bauman 1995) realities are described which consciously recognize the variety of life concepts, traditions and cultures.

All completely different and all completely equal / difference and equalit

Against the background of these findings, disparities, being different, differences do not appear as something dividing, as hierarchically to be selected against each other, but as something of equal value in the diversity, i.e. as phenomena and characteristics with equal valency. Equality is now understood as recognition of the speciality, distinctiveness, the individual as being different and appreciated in his uniqueness (cf. Dederich 2001, 206f).

The image of man revised in the context of modernity considers individual differences as normal and necessarily belonging to human life and therefore as a variant of "normality" where the differences are seen as an enrichment of human life and social coexistence (cf. Goll 2004, 332). Therefore, the old mechanistic world view of social homogenization is obsolete. Their place is now taken by current perceptions of an acceptance and care of social heterogeneity, of diversity of values, equality and a pool of ideas, concepts, symbols, which have manifested themselves in ethics of recognition, in a social-ethical postulate of inclusion as well as new social policies of inclusion and participation, for a struggle for a change of the social order structure.

Social political postulates: Inclusion and participation

Taking the previously outlined new world views as a basis, the imperative of inclusion is the democratic social-political answer. This means that all societal functional systems must be open to all members of society and that also all members are available for each other. This is also supported by the fact that inclusion is seen "as a basic human right of each individual in a society" against the background of anthropological basics of human differentness (Fachdienst der Lebenshilfe 1995, 13f) as it already was described in a judgement from New Jersey more than a decade before the UN Convention on the rights of people with disabilities was passed in 2006: "Inclusion is a right, not a privilege for a selected few" (McGregor 1996, 13).

This is to say: a change of the system for all and through all from inside out and not an adaptation of the individual to the (old) system created by few, a system with defined "normality". Inclusion is therefore connected to the de-institutionalization of segregating facilities, i.e. to clear structural changes.

3. Grammar matters II (The new social rules and standards of inclusion)

In order to realize such an enormous and comprehensive project of equal and participating life in an inclusive society, considerable political and social effort is needed; above all it needs the abolishment of structural impediments of institutional, education-political, constructional, social, economic and mental kind, of system imminent barriers which cause society-internal exclusions from many functional systems (cf. bulletin of the Commission of the European Communities 2000, 4f). This "cultural revolution" (Nembrini 2009) is not possible without a reform of legislation and creation of new instruments and without a reform of the social climate. So the creation and development of an innovative social set of rules is needed, a new social grammar which legitimizes, develops, legally anchors and practices inclusive structures in all areas of life, structures of equality for social plurality and cultural heterogeneity. As inclusion philosophy, this is a task for all

social partners because "inclusion is a project of the entire society where the special worlds must be turned into >natural worlds for all<" (Steinhart 2008, 31).

Regarding legislative decisions, initiatives and the development of new instruments, a number of fundamental building measures for the new set of rules have already been taken; I want to mention some examples: The Salamanca Resolution of 1994; the European Treaty of Lisbon (2009); the bulletin of the Commission of the European Communities of March 2000 titled "Building an inclusive Europe"; the development and growth of NGOs like: last not least the "Convention of the United Nations on the rights of people with disabilities" of 13.12.2006 which has a very special significance due to the 4 recognition that disability is part of human life and is valued as a cultural enrichment ("diversity approach") and that disability is a social construction leading to "structural injustice".

From all these initiatives and instruments, social-grammatical innovative action aspects and activities have to be derived. Using the grammatical order figures of verbs, inclusive orientation can be characterized e.g. by:

- identifying segregating structures and barriers obstructing inclusion;
- implementing an inclusive image of man;
- planning inclusive practice projects in dialog with all people concerned;
- social politically initiating, mediating for a participative design of the public space;
- taking on social political advocacy for service users or negotiating the building/ establishing of inclusive homes, etc.

In contrast to many forms and numerous activities of the old "grammar" which were hierarchically-authoritarian, helper dominated and relation-asymmetrically grounded, all these innovative activities are oriented on the democratic principle of equal and symmetrically designed cooperation on equal terms. This professional new accentuation affects the current self-conception of social professions in a substantial way.

4. Climate matters (The new social climate)

"The human being is not motivated by facts and data, but by feelings, stories and, above all, by other people" (Spitzer, 2002, 160).

For a societal reorientation towards social inclusion, for a "culture of diversity and difference" we especially need the creation of a beneficial mental and communicative social climate for tolerance, civic commitment, recognition, selforganization and equal participation. Such a climate is characterized by a professed political will on national and local levels; the media and arts with their manifold potential of mediating, circulating and influencing must be included in such statements of will and control measures in a special way.

Among other things, the findings of psychology and neurosciences give explanatory information about why, what and how to do; they prove that internal borders can be overcome: by re-contextualization of impressions memorized in the course of life and of socially implicitly learned, neuronally rooted values regarding the "strange" as well as by memorizing new experiences with a positive connotation in episodic memory which can later be recalled in similar contexts. These change processes mostly happen when curiosity and openness for the feelings and biographies of other people are awoken, when "extraordinary" situations with novelty attributes arise or are arranged which are interpreted by the hippocampus as significant and important for the person: then the person will form them to corresponding new neuronal representations.

By which different means a "socially inclusive climate" for the society project "inclusion" can targetedly be

addressed shall be visualized by three examples from Great Britain, Ireland, and Germany, which are mediated by public presentation exemplary as implicit orientations:

- First: the presentation action of the sculpture Alison Lapper Pregnant which has stood for 1,5 years – from September 2005 to April 2007 – on a column in front of the National Gallery on Trafalgar Square in the heart of London. On this column which is used for changing exhibitions of modern art it has been part of the public place, its cultural design and its social life. Made from Carrara marble, this 3,6 metres tall statue shows the English artist Alison Lapper who was born in 1965 with phocomelia/dysmelia (without arms and with shortened legs) as a naked woman advanced in pregnancy. A public documentation of accepting and recognising the principle "It's normal to be different" and the inclusion of a "different one" as an "equal" in the social centre of a civic society.

Photo: Sculpture on Trafalgar Square (Photo: Bloemers, February 2007)

- The second example is taken from two full-page A4 adverts in an Irish real estate magazine (Property Monthly, June 2007 and March 2008) which is circulated nationwide. It shows the photos of the complete office team of an Irish law firm where a young employee with Down syndrome has – as a matter of course – his equal place regarding the described challenging tasks of the juridical field of activity. These photos and adverts also publicly "promote" a heterogeneous normality and show how pro-active public relations can shape change processes toward inclusion or how private or work-related initiatives can be a role model for this.

Photo: Team of the law firm in Ireland. (Photos: Property Monthly, Ireland, Donegal, June 2007 and Property Monthly, Ireland, Donegal, March 2008)

- The third example shows a poster/video from 2011 in Augsburg presenting a 29 year old conductor with the chamber music orchestra "Roll and Walk" founded by him and performing classical music in big concert halls since five years. Due to a metabolic disorder/genetic defect Benedikt Lika depends on a wheel chair. He has no problem at all to present himself in the public. His mediated message: "Music is a bridge-builder and my disability does not play any role for me, the orchestra and audience when performing". Benedikt is a graduated musicologist (university of Vienna), studied conductor, drummer and concert organizer.

Photo: Benedikt Lika (taken from: Menschen-Magazin 1/2012, Mozart in Love)

What can we learn from these examples? The power of images has the chance of

- changing the emotional conscience of people by re-contextualisation and of activating it with new positive feelings;
- getting across messages about the unimagined potential of power, will, and skills inherent in each individual Since a good social-communicative climate is one of the most important keys to social learning processes (and inclusion is a learning process concerning all), inclusion can hardly be developed without such an emotional climate basis.

Thus it must be a focus of future initiatives of all social groups.

5. Perspective matters (The future tasks)

From the present explanations it can be concluded that extensive, complex and specialized innovation work which requires cooperation is still needed on a wide base for a success of the society project "social inclusion": reflective, research based, political, structural, organizational, international and social-climatic work.

I want to encourage you to get involved with already existing local, national and European initiatives, networks,

activities, research projects and successful examples for making the society "fit for inclusion". We now stand only at the beginning: our creativity and our initiatives for it are in demand!

References

1. Bauman, Z. (1995): Ansichten der Postmoderne. Hamburg.
2. Bielefeldt, H. (2006): Zum Innovationspotenzial der UNBehindertenkonvention.
3. Die UN-Konvention über die Rechte von Menschen mit Behinderungen. ESSAY. Deutsches Institut für Menschenrechte. Entwicklungsförderung. Universität Wien, Institut für Bildungsforschung.
4. Bloemers, W. / Wisch, F. H. (Eds) (2001): Voices of Europe – Stimmen Europas. Vergleichsstudien von Selbsteinschätzungen behinderter Menschen. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien.
5. Bloemers, W. (2006): Vielfalt/Verschiedenheit als Wert – Zum Begriff und Verständnis von Inklusion. In: Bautz, W. /Harms, J./ Ulbricht-Thiede, S. (Hrsg.): Europäische Anregungen zu Sozialer Inklusion. Frank & Timme, Berlin, 15–26.
6. Bloemers, W. (2006): Neue Aspekte heilpädagogischen Handelns/ heilpädagogischer Identität. In: Fachbereichstag Heilpädagogik (Hrsg.): Jahrbuch Heilpädagogik 2006. Rendsburg, 25-46.
7. Bloemers, W. /Hajkova, V. (2006): Richtung Inklusion in Europa – Towards Inclusion in Europe. Frank & Timme, Berlin.
8. Bloemers, W. (2007): Soziale Inklusion aus europäischer Perspektive. In: Liesen, Ch./Hoyningen-Suess, U./ Bernath, K. (Hrsg.): Inclusive Education: Modell für die Schweiz? Internationale und nationale Perspektiven im Gespräch. Haupt, Bern, 35–54.
9. Boban, I. /Hinz, A. (Hrsg.) (2003): Index für Inklusion- Lernen und Teilhabe in der Schule der Vielfalt entwickeln. Halle.
10. Bollmeyer, H. (2005): Tagung des SFB 584 "Politische Inklusion und Partizipation: Strukturen und Semantiken" 8 bis 9. Mai 2003 im IBZ der Universität Bielefeld.
11. Booth, T. /Ainscow, M. (2003): Index for Inclusion. Developing Learning and Participation in Schools. Bristol 2000. Deutsch: Index für Inklusion – Lernen und Teilhabe in der Schule der Vielfalt entwickeln; übersetzt und bearbeitet von Boban, I./ Hinz, A. Halle 2003
12. Bourdieu, P. (1998): Praktische Vernunft. Zur Theorie des Handelns. Frankfurt am Main.
13. Capra, F. (1988): Wendezeit. Bausteine für ein neues Weltbild. München.
14. Cloerkes, G. (1997): Soziologie der Behinderten – Eine Einführung. Heidelberg.
15. Commission of the European Communities (2000): Towards a Barrier Free Europe for People with Disabilities. Brussels 12.05.2000/COM (2000)284 final Commission of the European Communities (2000): Proposal for a Council Decision on the European Year of People with Disabilities 2003, Brussels Dederich, M. (2001): Menschen mit Behinderung zwischen Ausschluss und 8 Anerkennung. Bad Heilbrunn
16. Eickelpasch, R./ Rademacher, C. (2004): Identität. Bielefeld.
17. Europarat/ Council of Europe: Recommendation No. R(90)5.
18. European Commission (2001): 6th Framework Programme. TRI:
19. "eAccessibility for All". Brussels, 13.03.2001 //INFSO/B2 6FP consult.doc
20. Europäische Kommission (1999): Der Vertrag von Amsterdam: Was sich in Europa geändert hat. Brüssel.
21. Europäische Gemeinschaft (1992): Die Vertragstexte von Maastricht. Bonn.
22. European Union (2000): Presidency Conclusions. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Paper of the Commission, Brussels.
23. Europäischer Rat (2000): Europäischer Rat 23. und 24. März 2000 Lissabon.
24. Schlussfolgerungen des Vorsitzes. www. file:///E:\EU_Inclusion-Lissabonnet.al\Europarat_Lissabon_Mar2000.htm
25. European Commission (2001): 6th Framework Programme. TRI: "eAccessibility for All". Brussels, 13.03.2001 //INFSO/B2 6FP consult.doc
26. Fachdienst der Lebenshilfe (1995): Inclusion. Heft 2 /1995. Marburg.
27. Frehe, H. (2002): "Das Thema ist die Gesellschaft, die behindert". In: Aktion Mensch – Das Magazin. 3/2002 (12-14). Bonn Gamm, G. (2000): Nicht nichts. Studien zur einer Semantik der Unbestimmtheit. Frankfurt.
28. Goll, H. (2004): Inklusive Pädagogik und schulische Praxis: Lern- und Lebensangebote für Menschen mit (schwerer) geistiger Behinderung im internationalen Kontext. In: Sasse, A./Vitkova, M./ Stormer, N. (Hrsg.): Integrations- und Sonderpädagogik in Europa. Bad Heilbrunn, S. 331-342.
29. Hanks, J. R./ Hanks, M. (1948): The physically handicapped in certain nonoccidental societies. Journal of Social Issues 4 (1948), 11-20
30. Hriger, N. (2007): Empowerment.de: Potenziale nutzen. www.empowerment.de/grundlagentext.html (Zugriff 15.05.2007).
31. Hinz, A. (2002): Von der Integration zur Inklusion – terminologisches Spiel oder konzeptionelle Weiterentwicklung? In: Zeitschrift für Heilpädagogik 9/2002, 354–361.
32. Hinz, A. (2004): Vom sonderpädagogischen Verständnis der Integration zum integrationspädagogischen Verständnis der Inklusion? In: Schnell, I./Sander, A. (Hrsg.) Inklusive Pädagogik. Klinkhardt, Bad Heilbrunn 2004, 41-75.
33. Honneth, A. (2000): Das Andere der Gerechtigkeit. Aufsätze zur praktischen Philosophie. Frankfurt Huf, St. (2004): Inklusion und Exklusion als Leitbegriffe einer Theorie moderner Wohlfahrtsstaatlichkeit. www.unigoettingen.de/en/sh/3701.html
34. Kruger, C. (2000): Supported Living: "Ich bin über 40 Jahre alt. Dies ist mein eigener Schlüssel. Zum allerersten Mal habe ich einen eigenen Schlüssel". ZBG 2/2000, 112
35. Lipsky, D. K./Gartner, A. (1999): Inclusive Education: A Requirement of a Democratic Society. In: Daniels/Garner 1999, 12-23.
36. Maturana, H. R./Varela, F. J. (1990): Der Baum der Erkenntnis. Die biologischen Wurzeln des menschlichen Erkennens. Bern und München.
37. McGregor, G. (1996): Crossing boundaries. In: TASH-Newsletter, 22(2) 1996, 13-15.
38. Mittler, P. (2000): Working Towards Inclusive Education. Social Contexts. London (David Fulton) 2000.
39. Nothelle-Wildfeuer, U. (1999): Soziale Gerechtigkeit und Zivilgesellschaft. Paderborn.
40. Priestley, M. (2003): Worum geht es bei den Disability Studies? Eine britische Sichtweise. In: Waldschmidt, A. (Hrsg.): Kulturwissenschaftliche Perspektiven der Disability Studies. Tagungsdokumentation. Kassel, 23-35
41. Property Monthly (July 2007), Donegal. Ireland Property Monthly (March 2008), Donegal. Ireland.
42. Reiser, H. (1991): Wege und Irrwege zur Integration. In: Sander, A./Raidt, P. (Hrsg.): Integration und Sonderpädagogik. St. Ingbert 1991, 13-33.
43. Rommelspacher, B. (1995): Texte zu Fremdheit und Macht. Berlin.
44. Sander, A. (2003): Über die Integration zur Inklusion. St. Ingbert.
45. Sander, A. (2004): Inklusive Pädagogik verwirklichen – zur Begründung des Themas. In: Schnell, I./ Sander, A. (Hrsg.): Inklusive Pädagogik. Bad Heilbrunn, 11-22.
46. Sennett, R. (2004): Respekt im Zeitalter der Ungleichheit. BvT Berlin.
47. Sennett, R. (2006): Der flexible Mensch. Bvt. Berlin.
48. Singer, M. (1997): Fremd. Bestimmung. Zur kulturellen Verortung von Identität. Tübingen.
49. Spitzer, M. (2000): Geist im Netz. Modell für Lernen, Denken und Handeln. Heidelberg und Berlin.
50. Spitzer, M. (2002): Lernen: Gehirnforschung und die Schule des Lebens. Heidelberg und Berlin.
51. Schirp, H. (2007): Neurowissenschaften und Lernen – was können neurobiologische Forschungsergebnisse zur Weiterentwicklung von Lehrenden und Lernenden beitragen? In: Verband Sonderpädagogik Landesverband NW (Hrsg.): Sonderpädagogische Forderung in NRW, 4/2007, 35-52.
52. Stichweh, R. (1997): Inklusion/Exklusion, funktionale Differenzierung und die Theorie der Weltgesellschaft. In: Soziale Systeme 3, 1997, 123-136.
53. Stoer, R./ Rodrigues, D./ Magalhaes, A. (2004): Theories of Social Exclusion. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien.
54. UNESCO (1994): The Salamanca Statement and Framework for Action in Special Needs Education. Paris.
55. Welsch, W. (1987): Unsere postmoderne Moderne. Weinheim.
56. Wolfensberger, W. (1974): The Principle of Normalization in Human Services. Toronto 1972 und 1974.
57. http://www.bundesinitiative-daheim-stattheim.de/files/FF_array_innovpot_UNbehkonv.pdf
58. www.netzwerk-artikel-3.de/wsite/ barcelona.htm
59. www.madriddeclaration.org/dec/MADRID_DECLARATION_EN-final.htm
60. www.eypd2003.org/eypd/about/index_de.jsp
61. <http://europa.eu.int/comm/education/life/index.html>,
62. <http://www.likaandfriends.de/Zugriff>
- 20.2.2008cdl.niedersachsen.de/blob/images/C43649539_L20.pdf
63. Inklusion durch Enkulturation -Forderungsgrundsätze des Nds. Kultusministeriums
64. www.gemeinsamleben-rheinlandpfalz.de/Hinz_Inklusion_.pdf
65. http://www.partizip.de/illustrierte/Reportagen/Neu_denken/neu_denken.html
66. <http://jetzt.sueddeutsche.de/texte/anzeigen/332561>
67. http://www2.markuskueth.de/uploads/antwort_auf_muendliche_fragen_zur_n_konvention.doc
68. <http://interaktiv.wm2006.deutschland.de/gaestebuch/index.php?seite=13&lang=de>
69. http://www.khsberlin.de/fileadmin/user_upload/PDF_Sammlung/Dozenten/LobH/Kap_3.pdf (Lob-Hudepohl 2008)

Надійшла до редакції

В. Блюмерс, д-р філософії, проф.
Університет прикладних наук Магдебург–Штендсель, Кьонінгсберг, Німеччина

ВІД ІЗОЛЯЦІЇ ДО ВКЛЮЧЕННЯ: НОВА "СОЦІАЛЬНА ГРАМАТИКА" – НОВИЙ СОЦІАЛЬНИЙ КЛІМАТ

У статті розкривається суть " нової хвилі " європейської психологічної науки, яка відмовляється від практики лейбелізації та ізоляції індивідів, що не відповідають нормі більшості, на користь практики активного їх включення в життя спільноти.

Ключові слова: соціальні правила, ізоляція, соціальний клімат.

В. Блюмерс, д-р философии, проф.
Университет прикладных наук Магдебург–Штендсель, Кенингсберг, Германия

ОТ ИЗОЛЯЦИИ К ВКЛЮЧЕНИЮ: НОВАЯ "СОЦИАЛЬНАЯ ГРАММАТИКА" – НОВЫЙ "СОЦИАЛЬНЫЙ КЛИМАТ"

В статье раскрывается суть "новой волны" европейской психологической науки, которая отказывается от практики лейбеллизации и изоляции индивидов, не отвечающих норме большинства, в пользу практики активного их включения в жизнь сообщества.

Ключевые слова: социальные правила, изоляция, социальный климат.

УДК 159.923–159.923.33; 159.922.1

О. Вдовіченко, канд. психол. наук, доц.
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Одеса

ПРОБЛЕМА РИЗИКУ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

У даній роботі особливу увагу приділяється гендерним особливостям ризику. Показано, що маскулінні і фемінні способи реагування на ризик, скоріше за все, є результатом соціалізації і дії стереотипів. Слід під час опитування і формулювання тестових завдань використовувати відповідні пріоритети в житті жінки.

Ключові слова: гендер, ризик, соціалізація.

Вивчення психології чоловіка і жінки, їх відмінностей один від одного має безпосереднє відношення не тільки до людини як до такої, але так само до всього суспільства в цілому. Проблема статі традиційно перебувала за межами наукової актуальності, а значимість даного феномену систематично недооцінювалася.

З точки зору біології, стать є складним, комплексним феноменом. Але в повсякденній практиці відбувається її спрощення і проблемою для наук про людину стає те значення, яке надається суспільством статевої приналежності індивіда. Відзначимо, що багато феноменів, що пояснювалися біологічними особливостями функціонування організму, виявилися тісно пов'язаними з культурним контекстом. І саме для розділення природних і соціальних впливів був уведений термін "гендер".

Психологи почали вивчати гендерні відмінності ще в кінці XIX ст. Однак стати предметом наукового дослідження гендерна проблематика, зокрема і в контексті ризику, змогла лише в XX ст., коли в рамках власне наукового дискурсу відбулася проблематизація засад гуманітарного знання: його об'єктивності, нейтральності та універсальності.

Так, з початку XX ст. проблемою гендеру займалися зарубіжні лінгвісти (Маутнер, Есперсен). Однак основні зусилля до розробки даного питання доклали в середині 1960-х років – Дж. Лакофф і Р. Лакофф, але аж до 1970-х рр. вчені здебільшого займалися демонструванням відмінностей статі та обґрунтовували цим різне ставлення до чоловіків і жінок. Російська гендерологічна школа заявила про себе в кінці 1980-х (І. І. Халєєва, А. В. Кіріліна, Д. Ч. Малішевська та ін.).

Вивчення гендерної проблематики на Україні було розпочато в 1990-і рр. і продовжує розвиватися в різних аспектах (В. П. Агеєва, В. В. Близнюк, І. О. Головашенко, П. П. Горностаї, А. О. Денисенко, О. Карасьова, О. С. Кочарян, Н. В. Лавриненко, О. А. Луценко, О. З. Маланчук-Рибак, С. О. Макєєв, Л. В. Малес, Т. М. Мельник, С. М. Оксамитна, О. М. Скар, М. М. Скорик, Л. О. Смоляр, В. Суковата, С. В. Ситник, О. С. Фоменко, Н. Д. Чухим, О. С. Цокур, О. В. Швачко та ін.).

У психології гендер розглядається як соціально біологічна характеристика, за допомогою якої людина дає визначення поняттям "чоловік" і "жінка". Гендер знаходиться під постійним впливом як культурних норм, які

встановлюють, що повинні робити чоловіки, а що – жінки, так і соціальної інформації, що вселяє людям, наскільки велика різниця між чоловіками і жінками. Фахівці, які займаються психологією розвитку, позначають терміном диференційна соціалізація процес, в ході якого ми вчимо, що є речі, які властиві одним і невластиві іншим, в залежності від статі, кого навчають.

Зачатки диференційної соціалізації можна побачити ще до народження дитини. Прикладом служить бажання батьків і оточуючих знати, хто ж народиться хлопчик чи дівчинка, адже від цього вже багато чого залежить: як вони його назвуть, який одяг, іграшки будуть купувати, як будуть виховувати. Гендер є дуже важливою соціальною змінною та батькам навряд чи б сподобалося, якщо навколишні допускали б помилки щодо статі дитини [2].

У рамках даної роботи ми будемо дотримуватися визначення, запропонованого І. С. Кльоциної (2004), яка розуміє гендер як "специфічний набір культурних характеристик, що визначають соціальну поведінку жінок і чоловіків, їх взаємини між собою. Гендер, таким чином, відноситься не просто до жінок або чоловіків, а до відносин між ними, до способу соціального конструювання цих відносин, тобто до того, як суспільство "вибудовує" ці відносини і взаємодію статей у соціумі" [5, с. 71]. Це трактування відповідає основним положенням теорії соціального конструювання гендеру.

Що ж стосується феномену "ризик", то нами він розглядається як позитивний феномен, оскільки навіть в разі негативного результату особистість набуває додатковий досвід, який можливо придбати тільки в нестандартних (нетипових) обставинах.

Так, завдяки ризику, а саме, самому факту функціонування (за Е. Фроммом), людина відчуває свою значущість, що сприяє підвищенню самооцінки, впевненості, сили в подальших вчинках.

Ми ризик розглядаємо як динамічний процес, що супроводжується постійною зміною як когнітивно-емоційної, мотиваційної, інтелектуальної, вольової сферами людини, так і соціальних технологій на основі накопичення досвіду, що впливають на процес ризику, головною складовою якого, є суб'єкт або група.

Також потрібно виділити вузлові моменти в загальному процесі – вікові, професійні, гендерні, оскільки